

Š I L U V A
GYVA PILIGRIMYSTĖ

ŠILUVOS ŠVENTOVĖ: DVASINĖS MENO LAVYBOS

*Šiluvos šventovės meditacijų ciklas: meno kūrinio estetikos patirtis kaip
dvasinis pratimas*

SENOJO TESTAMENTO JUOZAPO ISTORIJA
ŠILUVOS ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS GIMIMO
BAZILIKOJE

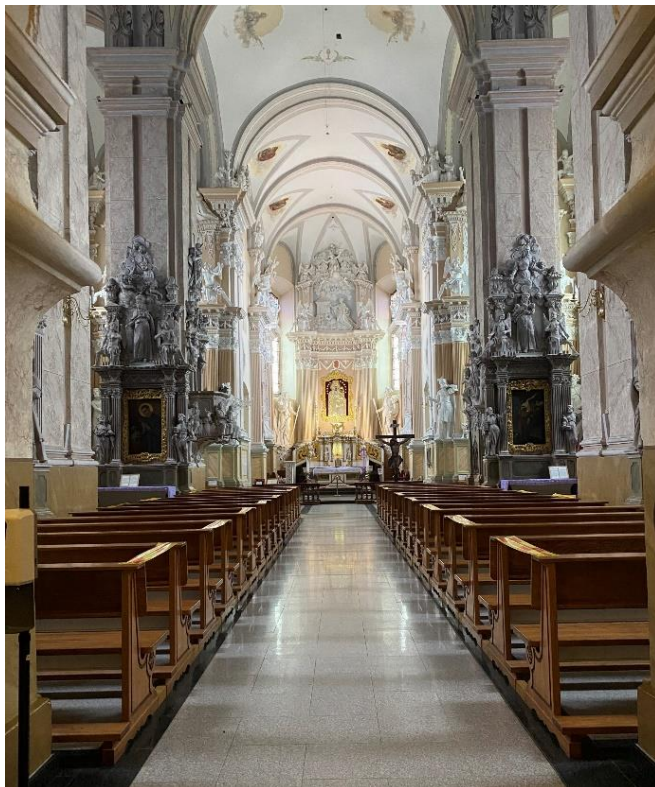

TOMO PODGAISKIO SJ SENOJO TESTAMENTO JUOZAPO SKULPTŪRINIŲ KOMPOZICIJŲ REIKŠMĖ ŠILUVOS ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS GIMIMO BAZILIKOS EUCHARISTIJOS ERDVĖJE

Bažnyčios erdvė užėjus ne Šv. Mišių metu yra tai, kas nutinka kai Dievas priartėja ir nueina, erdvė, kurioje lieka praėjęs Dievas. Pradžioje būna erdvė ir po Eucharistijos lieka erdvė. „Todėl tokia erdvė bus geriausia suvokiama kai Dievas bus arčiausiai tai yra Eucharistijos metu. Eucharistijos erdvė yra tokia kaip tikintieji išsidėlioja ir juda, bendruomenę sudėlioja liturgija, su kuria vis iš naujo bendruomenė atsiranda, atmesdama kiekvieną architektūros struktūrą. (Romano Guardini. *La vita come l'opera d'arte*, 275.) Taigi erdvę sudaro žmonės, sakrali erdvė susikuria iš mūsų ir Dievo susitikimo. Todėl visa kas supa, dalyvauja kartu su mumis. Visos skulptūros ir paveikslai perteikiantis tam tikras Biblines ar šventųjų figūras yra vieni iš mūsų, jie tarsi papildo mūsų susirinkusiųjų Bažnyčią. Visos figūros dalyvauja ne toje erdvėje, kai Viešpats mums paliko, bet aktyviai įsitraukia Eucharistijos metu. Todėl visas menas Bažnyčioje atsiskleidžia Eucharistijos metu geriausiai. Žinoma, Viešpačiui praėjus, lieka galimybė kontempliuoti Jo praėjusio buvimą kartu su erdve ir joje esančiais, tai kas lieka po, irgi kalba, tačiau tokiu būdu kviečia į kitų prasmų formas. Kai kuriose Bažnyčios erdvėse meno kūriniai aktyviau arba mažiau aktyviau įsitraukia į liturgijos vyksmą, jų dalyvavimas irgi nėra vienodas, vieni prisideda prie Dievo buvimo perteikimo, kiti liudija Dievo patirtį. Tačiau už vis svarbiausia yra mūsų žvilgsnis į juos, kuris persikeičia juos pamačius, ypač Eucharistijos metu, kai matome visumą ir tai kas nutinka mumyse. Romano Guardini „Meno kūrinio esmė“ rašo:

«Aš įžengiu į erdvę, kuri čia kyla, ir gyvenu tyriausiame pasaulyje, kuris kyla. Žiūrėdamas į jį, esu jo užkariautas. Manyje iššaukiamas "geriausias", išsilaisvinantis iš kasdienės egzistencijos suvaržymų ir priespaudos. Tačiau lygiai taip pat nujaučiu, kas iš tiesų esu, ir jaučiu pažadą, kad vieną dieną sugebėsiu pasiekti šią savotišką esmę. Tiksliau tariant: vieną dieną, galutinėje ateityje, kai pasaulis įgys savo tinkamiausią esmę, mano savičiausias buvimas taip pat ateis link manęs ir taps mano.» (Romano Guardini, *Sull'essenza dell'opera d'arte*, 115.)

XX a. pr. garsus vokiečių modernios architektūros atstovas, Rudolf Schwarz, kurdamas pirmąją savo sakralią erdvę – perrekonstruodamas Rothenfels pilies koplyčią Vokietijoje, kurioje pradėjo burtis Romano Guardini įkurta bendruomenė „Quickborn“ - pradėjo nuo Eucharistinės taurės, kuri tapo „pirmąją jo bažnyčia“ (taurės sukūrimas užtruko šešis mėnesius).

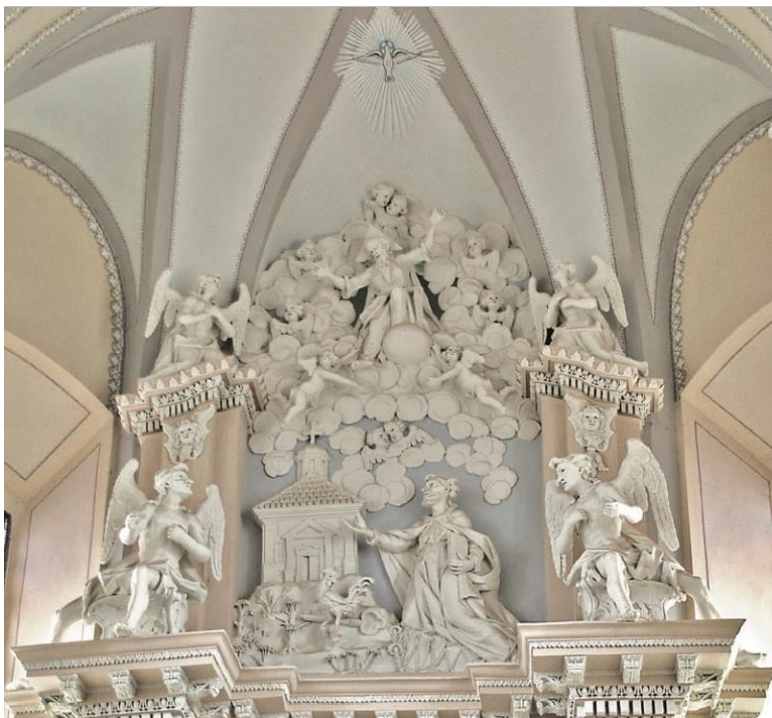
Kas vyksta Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilikoje?

Tik pažvelkite aukštyn ką gi veikia ten aukštai ant antablamento kampo mažos skulptūrinės kompozicijos, kurios nei tarsi yra presbiterijos erdvėje, nei šoninėse navose? Ką veikia tokioje nepatogioje vietoje, tačiau simetriškai viena priešais kitą išsidėsčiusios skulptūrinės kompozicijos? Kur jos atsigręžusios ir į ką žvelgia? Link pagrindinio altoriaus? Kas vyksta panašiam minėtųjų skulptūrinių kompozicijų aukštyje pagrindiniame altoriuje?

Bazilikos titulas - Dievo Motinos gimimo, liudija Marijos pašaukimą - pagimdyti Išganytoją ir kartu taip mistiškai pagimdyti Bažnyčią. Būtent pagrindiniame altoriuje, virš stebuklingojo Dievo Motinos su kūdikiu paveikslu, meistriškai jėzuitas Tomas Podgaiskis vaizduoja Bažnyčios įsteigimo sceną. Pačiame viršuje pavaizduota švč. Trejybė: aukštai viršuje Dievas Tėvas, virš visko skrieja nutapyta šv. Dvasia balandžio pavidalu, o Jėzus nepavaizduotas. Koks Jėzaus pašaukimas? Dievas Tėvas Jį siunčia į žemę

įsteigti Bažnyčią ir pasilikti mūsų tarpe Eucharistijos pavidalu. Tuo tarpu apaštalas Petras pavaizduotas kaip Kristus įsteigtos Bažnyčios vyriausias vadovas, Bažnyčios uola, tačiau kartu kaip netobulas, o kaip tas, kuriam irgi reikia Išganymo kaip ir kiekvienam iš mūsų. Šalia Petro po bažnyčios pastatu matome pavaizduotą gaidį – Petro išdavystės simbolį, didžiausią gėdą, kurios Petras nepalieka už bažnyčios ribų, o atsineša į Bažnyčios bendruomenę. Be viso to, ji yra dar ir pavaizduota kartu su raktu, Petro pašaukimu - „Jėzus jam tarė: „Palaimintas tu, Simonai, Jonos sūnau, nes ne kūnas ir kraujas tai tau apreiškė, bet mano Tėvas, kuris yra danguje.¹⁸ Ir aš tau sakau: tu esi Petras – Uola; ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės.¹⁹ Tau duosiu dangaus karalystės raktus; ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką atriši žemėje, bus atrišta ir danguje“ (Mt 16, 17-19) Akivaizdu, kad Viešpaties Bažnyčia, buriama ne iš stipriausių, o iš tų, kuriems reikalingas Dievo gailestingumas. Petras pravirko iš karto, kai pajuto, kad Dievo meilė yra didesnė už jo meilę: „Tada Petras prisiminė Jėzaus žodžius: „Dar gaidžiui nepragyduš, tu tris kartus manęs išsiginsi“. Jis išėjo laukan ir gaudžiai pravirko.“ (Mt 26,75)

Minėtas Tomas Podgaiskis sukūrė visos bazilikos plastinę ikonografinės-ikonosofinės programos formą. Jį pakvietė ir jam vadovavo bažnyčios klebonas kan. Tadas Bukota (studijas baigęs Vilniaus kolegijoje, kurioje dėstė jėzuitai), kuris įgyvendino vyskupo Jono Lopacinsko užmojus pastatyti mūrinę bažnyčią. Būtent šie dvasininkai galėjo prisidėti prie Bažnyčios ikonografinės programos. Tomas Podgaiskis gimė 1741 m. gruodžio 19 d. Lietuvoje ir buvo palaidotas Šiluvos parapijos Švč. Mergelės Marijos Gimimo parapijos kapinėse 1817 m. rugpjūčio 19 d. be jokio antkapio. Lipdytojas, drožėjas, jėzuitas. 1769 m. gruodžio 5 d. Gardine, jau būdamas skulptoriumi, įstojo į ordiną. 1769-1771 m. Vilniuje, prie Šv. Ignaco bažnyčios, atliko noviciatą. Vėliau, gyvendamas Vilniaus akademijos kolegijoje prie Šv. Jono bažnyčios, kūrė skulptūras. Tarp 1775-1786 m. Šiluvos bažnyčios interjerą dekoravo stiuko skulptūromis. Taip pat sukūrė pavienių altoriaus kompozicijų Kauno parapijos Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje, Tytuvėnų bernardinų Švč. Mergelės Marijos Angeliškosios bažnyčioje, Telšių bernardinų Šv. Antano Paduviečio bažnyčioje bei medinių skulptūrų Zapyškio parapijos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje, Šaukoto parapijos Švč. Trejybės bažnyčioje ir kitose.

Taigi pagrindiniame altoriuje pavaizduotų scenų seka tarsi kyla į viršų, tuo tarpu šoninių navų altorių leidžiasi nuo viršaus į apačią. Šis pakilimo ir

leidimosi lūžis įvyksta ties kampu, kuris jungia presbiteriją su šonine nava. Jų viršuje yra siužetinės kompozicijos. Ne kampas čia svarbiausias, o tai, kad šios kompozicijos jungia triumfo arką, tarsi ją prilaiko. Šios arkos centre paprastai kabodavo Nukryžiuotasis arba dar anksčiau buvo vaizduojamos mozaikų kompozicijos, vaizduojančios Apreiškimo Jonui vizijas, tai, kas laukia pasaulio pabaigoje. Ši arka atspindi tai, kas mūsų laukia

Dešiniame kampe viršuje tarp presbiterijos ir švč. Jėzaus Širdies altoriaus, pavaizduota darsykį Jėzaus mokinio išdavimo scena: „Kai išdavikas Judas pamatė, jog Jėzus pasmerktas, gailėsčio pagautas nunešė atgal aukštiesiems kunigams ir seniūnams trisdešimt sidabrinų ir tarė: „Nusidėjau išduodamas nekaltą kraują“. Tie atsakė: „Kas mums darbo?! Tu žinokis!“ Nusviedęs šventykloje pinigus, jis išbėgo ir pasikorė.“ (Mt 27, 4-6).

Matome prie stalo, ant kurio numestas krepšys su 30 monetų, stovi du seniūnai, vienas priklaupęs, kitas ties stalo centru, abiejų rankos nukreiptos į byrančias monetas ir į patį vyksmą, ir Jeruzalės šventyklos kunigas, kuris dešinę ranką padėjęs ant vidurių (vieta, kurioje žydas priima sprendimus) ir žvelgia į rytus. Tuo tarpu Judas pavaizduotas ką tik nusviedęs 30, jo pėdos išreiškia bėgimą link savižudybės ir jis žvelgia į altoriaus stalą žemyn. Kas vyksta Judo širdyje? Kodėl jis žvelgia į altorių? Ar jis išgyvena atleidimą? Ar vienintelė galimybė išgyventi šį momentą Kristaus aukoje ir prisikėlime?

Pažvelkime, kas gi kitoje arkos pusėje? Koks čia siužetas vyksta? Kaip įdomu, kad taip sunkiai matomoje iš apačios vietoje, vyksta tokia dramatiška ir energinga veiksmo scena. Šiuo atveju, net gi dvi scenos vienoje. Tarsi kaip

filme veiksmas šalia veiksmo, kuris tampa filmu, judesys prasideda nuo figūros atsiklaupusios prie dėžės ir artėjant link altoriaus užsibaigia trijų figūrų veiksmu, kurį išduoda rankų pozicija, jau įvykęs anksčiau matytoje scenoje, tik jis nebuvo pavaizduotas. Ši scena yra tarsi įžanga į Judo atgailą.

Tačiau čia matome kitas figūras. Viena jų dėvi keistą galvos apdangalą, būdingą arabų kultūroms, kita figūra kartojasi du kartus. „Juozapas tat pasekė savo brolius ir atrado juos Dotane.¹⁸ O šie pastebėjo jį iš toli ir pirma, negu jis prie jų priartėjo, jie ėmė tartis jį nužudyti.¹⁹ Vieni kitiems jie sakė: „Va ateina tas svajotojas!²⁰ Eime, užmuškime jį ir įmeskime į kurią nors duobę. Sakysime, kad plėšrus žvėris jį sudraskė. Tuomet pamatysime, kas iš jo sapnų išeis“.²¹ [11](#) Bet Reubenas, tai išgirdęs, stengėsi jį išgelbėti iš jų rankų ir sakė: „Neatimkime jam gyvybės“.²² Reubenas jiems kalbėjo: „Neišliekite kraujo! Įmeskite jį va į aną duobę dykumoje, bet patys rankos prieš jį nepakelkite!“ Jis norėjo jį išgelbėti iš jų rankų ir sugrąžinti tėvui.²³ Taigi kai Juozapas atėjo pas brolius, jie atėmė jo apdarą – puošnųjį apdarą su rankovėmis, kuriuo buvo apsivilkęs,²⁴ o jį patį įmetė į vandens duobę. Duobė buvo tuščia, vandens joje nebuvo.²⁵ Jie susėdo valgyti. Žvalgydamies pamatė išmaeliečių karavaną, ateinantį iš Gileado, su guma, balzamu ir sakais apkrautais kupranugariais, ir keliaujantį į Egiptą.²⁶ Tuomet Judas tarė savo broliams: „Kokia mums nauda, jei nužudome savo brolių ir nuslepiame jo kraują? ²⁷ Eime, verčiau parduokime jį išmaeliečiams. Nekelkime rankos prieš jį, nes jis juk yra mūsų brolis, mūsų pačių kūnas!“ Broliai jo paklausė.²⁸ Kai keletas midjaniečių pirkliai ėjo pro

šalį, jie ištraukė Juozapą, iškeldami jį iš duobės, ir pardavė jį išmaeliečiams už dvidešimt sidabrinių. O tie nusivedė Juozapą į Egiptą.” (Pr 37, 18-28) Ar ši istorija Jums neprimena Jėzaus nuteisimo įvykių? Taigi matome Senojo Testamento sceną - Juozapo pardavimas, Juozapo istorija taip prasideda, ji vaizdžiai aprašyta Pradžios knygoje nuo 37-44 skyriaus. Anot jos, Jokūbas Juozapą mylėjęs labiau nei kitus sūnus, nes jis jam gimęs senatvėje. Be to, Juozapas, kuriam tebuvo 17 metų, sapnavęs pranašiškus sapnus; viename jam lenkėsi broliai, o kitame saulė, menulis ir vienuolika žvaigždžių. Dėl visų šių priežasčių tie jam pavydėjo ir jo nekentė. Karta tėvas pasiuntęs Juozapą sužinoti, kaip broliams sekasi kaimenę ganyti. Šie, pamatė Juozapą ateinantį, sumanė aną nužudyti, tad pradžioje įmetė jį į tuščią duobę. Jiems bevalgant prisiartinio išmaeliečių karavanas. Tuomet Judas, nenorėjęs jaunėlio žudyti (matome kaip jis pavaizduotas traukiantis už virvės Juozapą iš duobės), pasiūlė broliams už dvidešimt sidabrinių parduoti jį išmaeliečiams (matome kaip Judas apkabinęs verkiantį jaunėlį brolių, o kita ranka gauda 20 monetų, kurias meta išmaelietis). O išmaeliečiai nusivedė Juozapą į Egiptą kaip vergą. Juozapo brolis Judas norėjo pasipelnėti iš brolio, tai dvigubas blogis, ne tik atsikratyti, bet ir gauti naudos. Ar Jėzaus mokinys Judas nepasielgė taip pat ir nepasipelnė iš mokinystės? Juozapo istorijos scenoje matome kaip Judas kartu su broliu Juozapu žvelgia į altoriaus stalą, tuo tarpu jam mokantis pinigų, atsukęs nugarą į altorių. Abu pavaizduoti Judai tiek Jėzaus tiek Juozapo išdavimo scenose žvelgia taip tarsi kažką matytų, taip jie santykį bando nupirkti, tai ko trokšta labiausiai jie negali gauti ir netgi gavus pinigų, jie suvokia, kad tolsta nuo savo troškimo, išgyvena vieatvę ir būtent čia jie susitinka Jėzų Eucharistijoje, šis perkeičiantis susitikimas leidžia jiems netekti žado, jie lieka išgelbėti santykyje su Dievu.

Kodėl būtent ten, kai tikintieji yra arčiausiai altoriaus mato tokį nuodėmės dugną? Tačiau tai, ką išgyvename prie šv. Mišių altoriaus būtent ir yra atsivertimas, juk pradėdame šv. Mišias išpažindami visas atsineštas nuodėmes, o išeiname pakylėti. Nuodėmių nepaliekame už bažnyčios ribų, jos reikalingos šv. Mišių metu, kad įvyktų Išganymas, todėl prie altoriaus nematome dangiškų istorijų, o realybę. Skulptūrinės kompozicijos tarsi signalizuoja, padeda mums susikaupti ir susikoncentruoti į tai kas svarbiausia. Šios kompozicijos laikydamos arką pro kurią einame kiekvienų šv. Mišių metu, primena, kad Bažnyčią yra prilaikoma tokių pačių kaip mes nusidėjelių ir pašauktų į šventumą.

Pavaizduotos scenos mūsų nekviečia atkartoti ar kažkaip imituoti jų veiksmą, tačiau tai, ką mes patiriame jas stebėdami, įvyksta autentiškai mumyse. Skulptorius stengiasi jas pavaizduoti ekspresyviai, tam, kad įvyktų stipresnis paveikumas mūsų vaizduotėje, kad įtrauktų. Išskirtiniai Tomo Podgaickio bruožai: akių plyšiai su tamsiais šešėliais, susidarantys giliose ertmėse, išsprogusios akys, stambūs torsai, dėmės anatominėms detalėms,

laužytos draperijos, išdidintos galvos ir emocinės išraiškos, to siekia. Šv. Ignacas, kuriuo sekė Podgaiskis, kvietė maldoje apmąstyti Evangelijos ištraukas pasitelkiant jutimus. Kiekvienam iš mūsų šios scenos asmeniškai kalba. Tarsi vaizduotėje susitinkam kiekvienas asmeniškai Jėzų tokioje situacijoje, kokioje tuomet esame savo gyvenime.

Juozapo istorijos pavaizdavimas bazilikoje dar nepasibaigia, šoninio šv. Šeimos (buvusio šv. Juozapo) altoriaus viršuje matome šios istorijos tęsinį. Vėliau Senojo Testamento Juozapo istorija tęsiama tos pačios giminės šv. Juozapo istorija kaip šeimos nario, sužadėtuviemis su Švč. M. Marija ir Jėzaus atradimu šventykloje.

Taigi kaip šiame šv. Juozapo altoriuje tęsiama brolio Juozapo istorija. „Kai Juozapas leidosi broliams atpažinti, su juo nebuvo nė vieno kito. Bet jis taip garsiai verkė, kad egiptiečiai galėjo girdėti, ir tokiu būdu žinia pasiekė faraono rūmus. „Aš esu Juozapas! – tarė savo broliams Juozapas. – Ar dar gyvas mano tėvas?“ Bet jo broliai negalėjo jam atsakyti, taip jie buvo apstulbinti jo akivaizdoje. Tuomet Juozapas tarė savo broliams: „Prašom priėti arčiau prie manęs“. Jie priėjo arčiau. „Aš esu jūsų brolis Juozapas, kurį pardavėte į Egiptą, – tęsė Juozapas. – O dabar nesikankinkite, nepriekaištaukite sau, kad į čionai mane pardavėte. Juk iš tikrųjų Dievas pasiuntė mane pirm jūsų išgelbėti gyvasties. Jau dveji metai, kai badas kilo krašte. Betgi dar penkerius metus nebus nei ariama, nei nuimamas derlius. Dievas mane pasiuntė pirm jūsų laiduoti jums likučio žemėje ir išgelbėti jūsų gyvybės nepaprastu išvadavimu. Taigi ne jūs mane čia atsiuntėte, bet Dievas, – jis padarė mane faraono tėvu, visų jo namų viešpačiu ir viso Egipto krašto valdovu.“ (Pr 45, 4-8) Taigi Juozapas per sapnų aiškinimo dovaną tampa Egipto valdovu ir išgelbsti nuo bado savo šeimą, kuri atvykusi įsigyti grūdų jo neatpažįsta, kitaip tariant nemato Dievo veikimo, negali patikėti, kad Juozapas tapo jų gelbėtoju. Tačiau Juozapas matydamas jų vidinį skurdą, prisipažinęs, pakviečia apsikabinti. Jautrusis Juozapas verkia antrąsyk, tačiau jį išgelbsti Dievo valios matymas sunkiausiose situacijose. Juozapas tarsi Jėzaus provaizdis, kuris siekia Išgelbėti išrinktąją Dievo tautą, laiko rankose kryžių.

Ką reiškia šis dviejų skirtingų scenų gretinimas: vienoje brolis Judas dvasiškai nupuola, kitoje klūpi ir dvasiškai pakyla. Pirmoje scenoje pavaizduoto Juozapo figūra yra mažytė, kitoje milžiniška. Jėzuito Tomo Podgaiskio gyvenimas buvo grįstas Šv. Ignaco „Dvasinėmis pratybomis“, juolab, kad jis 1769-1771 m. įstojęs į jėzuitų ordiną ir atvykęs į Šiluvą apie 1777 m. oficialiai negalėjo gyventi savo pašaukimo, nes 1773 m. jėzuitų ordino veikla buvo trumpam sustabdyta popiežiaus Klemenso XIV dekretu, todėl vienintelė jo dvasinio pašaukimo išraiškos forma buvo kūryba.

Dvasinės pratybos prasidėjo šv. Ignaco atsivertimo metu, kurį jis aprašo autobiografijoje „Piligrimo pasakojimas“: „Vis dėlto būta skirtumo. Mintys apie pasaulio dalykus jį labai džiugino, bet, kai pavargęs nuo jų atsitraukdavo, jausdavo sausrą ir nepasitenkinimą. Tuo tarpu, kai manydavo eiti basas į Jeruzalę, valgyti tikrai žolynus, imtis visų apsimarinimų, kuriuos praktikavo šventieji, net ir palikęs tas mintis jautėsi patenkintas ir linksmas. Neatkreipdavo dėmesio ir nesustodavo apsvarstyti šio skirtumo, kol kartą jam prasivėrė akys, ir jis ėmė stebėtis šiuo skirtingumu bei apie jį galvoti. Iš patirties matė, kad po vienų minčių likdavo liūdnas, o po kitų – linksmas. Taip pamažu pradėjo pažinti jame veikiančias skirtingas dvasias: vieną iš demono, kitą – iš Dievo.“ Taigi galima sakyti, kad Podgaiskis siekia gretinti priešingus Juozapo gyvenimo momentus, kai jį broliai parduoda ir kai jis tampa savo šeimos

gelbėtoju, kad pajustume skirtingą kiekvienos jos skonį ir apsispręstume po kieno vėliava norime būti. Kartu su dvasios palydėtoju kiekvienas išgyvenęs panašias dinamikas kaip matomose Juozapo scenose, gali ieškoti atsakymo, kuris neslypi nei viename nei kitame kontraste, o „Didesnės Dievo garbės“ atpažinime mūsų gyvenimo pašaukime.

Iškalbingos istorijos labai kukliai ir įtaigiai perteikiamos, atsiribojant nuo nereikalingų detalių, kurios blaškytų, siekiama perteikti įvykio esmę. Tomas Podgaiskis kaip ir kiti jėzuitų menininkai siekė ugdyti, pedagogiškai vesti bažnyčios erdvėje, tam, kad sąmoningai įvyktų dvasinis pratimas - atsivertimas - Eucharistijos metu ir dvasių atskyrimas, priimant sprendimus. Todėl šioje bazilikoje prieš Eucharistijos momentą sukūrė sąlygas atlikti dvasinį pratimą ir pasiruošti apmąstant tai, kas gyvenime vedė į nedorybę ir dorybę. Podgaiskio skulptūros sukuria estetinę erdvę, kurioje mes judame patirdami pavienes kompozicijas, tampame kūrinio dalimi ir patekdami tarp dviejų skirtingų kompozicijų ir būsenų, išgyvename tą būseną, kuri nėra pavaizduota. Dvasinėse pratybose šv. Ignacas pabrėžė sielų ugdymą ir gydymą kovoje su nuodėmėmis arba nedorybėmis. Tokiu būdu jėzuitų menininkai ieško meninių sprendimų kaip estetinės erdvės dvasinę patirtį paversti išgydymo vieta.

Parengė Šiluvos šventovės muziejininkė Rūta Giniūnaitė

